

Nagy Ferenc

Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről¹

A szabadságvesztés, ezen belül a hosszú tartamú szabadságvesztés és így az életfogytig tartó szabadságvesztés témakörével összefüggésben különbséget kell tenni a szabadságvesztéssel, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztéssel történő

- törvényi fenyegetés tartama,
- a bírósági büntetéskiszabás gyakorlata, továbbá
- annak tényleges végrehajtása között.²

Ez alkalommal először a határozott ideig tartó szabadságvesztés tartamára, ezt követően az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó európai törvényi szabályozások rövid vázlatos áttekintését kívánom bemutatni.

Határozott tartamú és/vagy életfogytig tartó szabadságvesztés európai kitekintés alapján

A *törvényi büntetéssel fenyegetést* illetően az állapítható meg, hogy az egyes államok alapvetően *kétféle módon* adnak szabályozást a *szabadságvesztés* tekintetében.

Egyrészt létezik az *egy és egységes szabadságvesztés*-büntetés az alsó és a felső határ megjelölésével. Egységes szabadságvesztés-büntetés szabályozása található például az osztrák³, a német⁴, a svájci⁵ büntetőjogban, továbbá a dán, a finn, a

¹ A 2012. november 15-én Szegeden elhangzott előadás írásban szerkesztett formájának kiegészített változata.

² NAGY, F.: Hosszú tartam. Börtönügyi Szemle, 2005/2. 7-18. p.

³ Az 1974. január 23-i szövetségi törvény, azaz az osztrák Btk. 18. §-a szerint a szabadságvesztés életfogytig vagy határozott ideig tart. A határozott ideig tartó szabadságvesztés tartama legalább egy napig és legfeljebb 20 évig terjedhet. Tehát az osztrák büntetőjog csak egységes szabadságvesztést ismer. A végrehajtásnak a büntetési tartam és a jogsértő személyisége alapján történő differenciálását a büntetés-végrehajtási törvény írja elő. Vö. FOREGGER, E. – BACHNER-FORREGGER, H.: Strafgesetzbuch StGB. Wien, 2004. 24–25. p.; LÄSSIG, R.: §§ 18, 19. In: HÖPFEL, F. – RATZ, E. (Hrsg.): Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch. 2. Aufl. 40. Lieferung (Lfg.), Wien, 2010. 16–18. p.

⁴ A német Btk. 38. §-a szerint a szabadságvesztés határozott ideig tartó, ha a törvény nem életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyeget. A határozott tartamú szabadságvesztés alsó határa egy hónap, a felső határa 15 év. STREE, W. – KINZIG, J.: Freiheitsstrafe § 38 Dauer der Freiheitsstrafe. In: SCHÖNKE, A. – SCHRÖDER, H.: Strafgesetzbuch Kommentar. 28. Aufl. München, 2010. 714–716. p.; NAGY, F.: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In: NAGY, F.: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Budapest, 2005. 187–188. p.

⁵ Az 1937. december 21-i svájci Btk. első könyve, az általános rész a 2002. december 13-i átfogó revízió folytán teljesen „megújult” és ez az új általános rész 2007. január 1-e óta van hatályban. Ennek megfelelően a korábbi, nem egységes szabadságvesztés-büntetés egységessé vált. A svájci büntető kódex 40. cikke értelmében a szabadságvesztés tartama rendszerint legalább hat hónap, a felső tartama 20 év. Ahol a törvény kifejezetten előírja, ott a szabadságvesztés életfogytig tartó. A 41. cikk szerint a bíróság hat hónapnál kevesebb végrehajtandó szabadságvesztést csak akkor szabhat ki, ha a feltételes büntetés elrendelésének feltételei nem adóttak és várható, hogy pénzbüntetés vagy közérdekű munka nem hajtható végre. Vö. NIGGLI, M. A. (Hrsg.): StGB StPO Schweizerisches Strafgesetzbuch Strafprozessordnung und Nebenerlasse. Basel, 2011. 20–22. p.

horvát, a lengyel, a román, a cseh, az angol, a szlovén büntetőjogban.⁶ A másik jellemző megoldás, hogy egyes országok *önálló büntetési* nemként rendelkeznek a *szabadságelvonás különböző változatairól*, mint például a belga, francia, olasz, holland, spanyol, görög, norvég, orosz büntetőjogban.⁷

A hatályos magyar büntetőjog jelenleg az egységes szabadságvesztés és differenciált végrehajtás elvét követi. Az érvényes, de még nem hatályos új Btk. (2012. évi C. törvény) azonban a *szabadságvesztésen* kívül új, önálló büntetesként szabályozza az – eredetileg a szabálysértési jogban ismert és alkalmazott – *elzárás* büntetést. Így az új büntető kódexünk már nem egységes szabadságvesztést szabályoz, hanem büntetesként a szabadságelvonás több, azaz két külön változatáról rendelkezik.⁸

A hosszú tartammal, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban az egyes európai államok büntetőjoga a törvényi szabályozás, a kiszabás és a büntetés tartama alapján alapvetően *két nagy csoportba* sorolható.

I. Az *első csoportba* tartozó európai államok büntetőjoga – életfogytig tartó szabadságvesztés nélkül – *csak határozott tartamban* kiszabható büntetést ismer és alkalmaz, így Portugália, Spanyolország, Norvégia, Szerbia, Horvátország büntetőjoga.

I/1. *Portugáliában* már 1867-ben eltörölték a halálbüntetést.⁹ Igen figyelemre méltó, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést is már 1884-ben megszüntették, mint a liberális és a humánus büntetőjogi orientációval nem összeegyeztethető jogintézményt.¹⁰ Tehát Portugália példája jól mutatja, hogy a jogrendet halálbüntetés és életfogytiglani büntetés nélkül is lehet megfelelően fenntartani. Az 1976. évi portugál alkotmány az emberi életet érinthetetlennek nyilvánítja, és kifejezi, hogy halálbüntetést semmilyen esetben sem lehet kiszabni. A határozatlan és a korlátok nélküli büntetések tilalma is alkotmányi rangot kapott a 30. cikk (1) bekezdésében.¹¹ A portugál Btk. 41. cikke szerint a szabadságvesztés tartamának alsó határa egy hónap, felső határa 20 év, kivételesen, a legsúlyosabb néhány büntetett esetben – mint például népirtás, minősített gyilkosság, polgárok elleni háborús bűntettek eseteiben – a kiszabható szabadságvesztés maximuma 25 év.¹²

⁶ Lásd ezeket DÜNKEL, F.: *Freiheitsstrafe § 38 Dauer der Freiheitsstrafe*. In: KINDHÄUSER, U. (et al.) (Hrsg.): *Strafgesetzbuch. Nomos Kommentar*. Band 1. 3. Aufl. Baden-Baden, 2010. 1581–1587. p.

⁷ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1581–1587. p. (l. 5.)

⁸ Nem szerencsés, sőt összetévesztésre, félreértésre alkalmas ez a hazai jogalkotói megoldás, amely szerint ugyanazon megnevezésű fogalom (így a pénzbírság, illetve az elzárás szintén) helyet kap mind a szabálysértési jogban, mind a büntetőjogban. Ennek következtében 2013 júliusától indokolt és célszerű a szabálysértési elzárás és a büntetőjogi elzárás közötti különbségtétel.

⁹ FANTOLY, Zs.: *A halálbüntetés eltörlése Portugáliában*. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/8. 345–350. p.

¹⁰ JESCHECK, H.-H.: *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate in rechtsvergleichender Darstellung*. In: JESCHECK, H.-H. (Hrsg.): *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht*. Band 3. Baden-Baden, 1984. 2013. p.; WEBER, H.-M.: *Die Abschaffung der lebenslangen Freiheitsstrafe*. Baden-Baden, 1999. 209. p.

¹¹ WEBER, H.-M. 1999. i. m. 209. p. (l. 9.); NAGY, F. 2005. i. m. 193–194. p. (l. 3.)

¹² *The Portuguese Penal Code. Chapter II. Section I. Article 41. Duration of imprisonment penalty*. <http://verbojuridico.com/download/portuguesepenalcodigo.pdf>

I/2. A spanyol büntetőjogban a büntetések között nem található meg a halálbüntetés, mert azt az 1978. december 29-i spanyol alkotmány 15. cikke eltörölte. A spanyol büntetőjog az 1928. évi büntető kódex óta megszűntette az életfogytig tartó szabadságvesztést és a Franco-diktatúra bukása után sem vezették be a hatályos Btk.-ba, így a szabadságvesztés felső határa 30 év lett.¹³ Az 1995. évi büntetőjogi reform a szabadságvesztés felső határát 20 évre korlátozta, és kivételesen 25, illetve 30 évig terjedt a maximum meghatározott súlyos büntettekénél.¹⁴

Lényeges változást hozott a 2003. június 30-i 7. számú törvény, amely a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem jegyében a szabadságvesztés tartamának kiterjesztéséről rendelkezett. A 30 évi szabadságvesztés felső határa 40 évre emelkedett egyrészt azokban az esetekben, amikor a tettest két vagy több bűncselekményért ítélték el és e deliktumok közül legalább kettőre több mint 20 évi szabadságvesztést írt elő a törvény. Másrészt pedig, ha a tettest két terrorista büntett miatt ítélték el, amelyek közül az egyik több mint 20 évi szabadságvesztéssel büntetendő (spanyol Btk. 36. és 76. cikk).¹⁵

I/3. Norvégiában az általános büntetőjog területén a halálbüntetést 1902-ben szüntették meg.¹⁶ A második világháború után azonban 38 kollaboráns kivégeztek (köztük Vidkun Quislinget is), mégpedig a katonai büntetőjog alapján. 1979 májusa óta a halálbüntetést háborús idősakra vonatkozóan is eltörölték. A halálbüntetés kiiktatása után a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés lett. Egy esetben abszolút büntetésként írta elő a norvég Btk. az életfogytig tartó szabadságvesztést: a királygyilkosság esetére. Minden más esetben fakultatíve került szabályozásra a határozott tartamú szabadságvesztés mellett. Az 1980-as évek kezdetéig az életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőjogi gyakorlatban csupán nagyon csekély szerepet játszott, és végül is a megszüntetése mellett foglaltak állást. Az 1981. június 12-i törvény ugyanis az életfogytig tartó szabadságvesztést, mint a humánus kriminálpolitika elveivel nem összeegyeztethető jogintézményt, megszüntette és a határozott tartamú szabadságvesztéssel helyettesítette, amelynek maximuma 21 év lett.¹⁷

A norvég Btk. 15. szakasza sorolja fel a kiszabható büntetéseket, köztük a szabadságvesztést. A 17. szakasz a) pontja pedig rögzíti, hogy a szabadságvesztés 14 naptól 15 évig terjed.¹⁸ Ez a 15 év „főszabálynak” tekinthető csupán,

¹³ JESCHECK, H.-H. 1984. i. m. 2013–2014 p. (Ij. 9.)

¹⁴ WEBER, H.-M. 1999. i. m. 209. p. (Ij. 9.); Nagy, F. 2005. i. m. 194–195. p. (Ij. 3.)

¹⁵ Ley Orgánica 10/1995 de 23 de noviembre, del Código Penal. Artículo 35–36., 76.; MIR PUIG, S. – ALCÁCER, G. R.: Richtungswechsel in der spanischen Kriminalpolitik: Die letzten Reformen des Strafgesetzbuches. Goltdammer's Archiv für Strafrecht (GA), 2005/4. 245. p.

¹⁶ JESCHECK, H.-H. 1984. i. m. 2014. p. (Ij. 9.)

¹⁷ A norvég tömeggyilkos, Anders Behring Breivik 2011. július 22-i, 77 emberéletet követelő borzalmas tettét követő 2012. évi elítélése után talán fokozottabb lehet az érdeklődés a norvég büntetőjogi szabályozás iránt. Vö. NAGY, F. 2005. i. m. 195. p. (Ij. 3.)

¹⁸ Vig szerint – tévesen – a norvég büntetőjogban nincs ehelyütt generális minimum. Csak ez a 15 év szerepel maximumként Vignél és másutt is. Vö. VIG, D.: Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában. In: Kriminológiai tanulmányok 46. OKRI, Budapest, 2009. 46., 52. p.

mivel a törvényben meghatározott esetekben (pl. bünszervezet, visszaesés, bűnhalmazat) a felső határ 20 évig terjedhet. Sőt speciális rendelkezés is érvényesül, amely 21 évet ír elő.¹⁹

I/4. A szerb Btk.²⁰ alapján a 45. § (1) bek. szerint a szabadságvesztés nem lehet rövidebb 30 napnál, illetve nem lehet hosszabb 20 évnél. A 45. § (2) bek. szerint a büntetést években és hónapokban szabják ki, a hat hónapnál rövidebb időtartamúnál napokban is. A (3) bekezdés alapján a legsúlyosabb bűncselekmény elkövetése esetén kivételesen 30-tól 40 évig terjedő börtönbüntetés szabható ki, amely csak években határozható meg. További szabály, hogy nem szabható ki olyan személy ellen, aki az elkövetés idején nem töltötte be a 21. életévét (4. bek.). Halmazati büntetés esetében az egységes szankció maximum 40 évig terjedhet (60. §).

A Btk. 46. § (1) bek. szerint a feltételes szabadságra bocsátás a büntetés kétharmadának letöltése után lehetséges. Nem bocsátható feltételes szabadságra, aki megkísérelte a szökést vagy megszökött a börtönből. A 47. § szerint megszűnik a feltételes szabadság, ha a feltételes szabadság alatt hat hónapnál hosszabb ideig terjedő börtönbüntetésre ítélik a bűnelkövetőt, de a visszavonás legfeljebb a feltételes szabadlábra helyezés utáni két évben mondható ki (6 bek.).

I/5. A jelenleg hatályos horvát Btk.²¹ alapján, az 53. § (1) bekezdés szerint a szabadságvesztés nem lehet rövidebb 30 napnál, illetve nem lehet hosszabb 15 évnél. Az 53. § (2) bekezdése szerint halmazati büntetés esetén – a 60. §-sal összhangban (minden bűncselekményért külön büntetést szabnak ki, majd egységes büntetést állapítanak meg, maximum 40 évig) – a börtönbüntetések időtartama 20 évig terjed. A (3) bekezdés alapján a legsúlyosabb bűncselekmények esetében kivételesen 20-tól 40 évig terjedő (a törvény szövegével élve „hosszú időtartamú”) szabadságvesztés-büntetés szabható ki.

Az egykori Jugoszláviában is 40 év volt a maximum, ezért például a Hágai Büntető Törvényszék (ICTY) is csak annyit szabhat ki a háborús bűnökért, egy boszniai szerb esetében népirtásért is. Amennyiben azonban az elkövető a bűncselekmény elkövetése pillanatában nem volt 18 éves, akkor nem szabható ki 40 év sem.

A horvát Btk. 55. § (1) bek. szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges a büntetés felének letöltése után. Kivételesen a börtönbüntetés végrehajtásáról szóló törvény²² rendelkezései alapján a büntetés egyharmadának kitöltését követően. A Btk. 55. § (2) bekezdés szerint a hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés esetében az elítélt a letöltött kétharmad büntetés után bocsátható feltételes szabadságra, illetve kivételesen a börtönbüntetés végrehajtásáról

¹⁹ Ez a szabály lépett a korábbi életfogytiglani helyébe, és a norvég tömeggyilkost is 21 évre ítélték. <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

²⁰ Krivični zakonik Sl. glasnik br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 és 111/2009; <http://paragraf.rs/propisi/krioicni-zakonik.html>

²¹ Kazneni zakon pročišćeni tekst zakona NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11; <http://www.zakon.hr/z/98/kazneni-zakon>

²² Zakon o izvršavanju kazne zatvora pročišćeni tekst zakona NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11

szóló törvényben leírt feltételek alapján a büntetése felének letöltése után. Ha az elkövetőt hat hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetésre ítélik a feltételes szabadság alatt, akkor megszűnik a feltételes szabadság.

A 2013. január 1-től hatályba lépő új horvát Btk.²³ 44. § (1) bekezdése értelmében a szabadságvesztés-büntetés nem lehet rövidebb három hónapnál és hosszabb húsz évnél. A (4) bekezdés szerint az egy évig terjedő szabadságvesztés-büntetés speciális intézetben/otthonban tölthető le a külön törvény előírásainak megfelelően. A 46. § (1) bekezdés szerint a hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés 21 évtől 40 évig terjedhet. A (2) bekezdés kivételesen a halmazati bűncselekményeknél (ezt az új horvát Btk. 51. § szabályozza) egységes büntetésként lehetővé teszi az 50 évig terjedő szabadságvesztés-büntetés kiszabását. A feltételes szabadságra bocsátás (59. §) lehetséges a büntetés felének – de három hónapnál nem kevesebb – letöltése után. Ezt a kérdést külön törvény fogja szabályozni.

Rövid összegzésként leszögezhető, hogy az életfogytig tartó szabadságelvonást mellőző és csak határozott tartamú szabadságvesztésről rendelkező öt vizsgált európai ország büntetőjogi törvényi szabályozása a szabadságvesztés felső határát illetően gyakorlatilag az életfogytiglani büntetéssel egyenértékű. Sőt a 40, de akár a horvátoknál a kirívó, extrém magas 50 éves tartammaximum lehetővé tétele szinte a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel ér fel. A feltételes szabadságra bocsáthatóság lehetősége ugyanakkor valamegyest enyhítheti ezt a krudélis szigort.

II. A második csoportba az európai országok nagy többsége tartozik, amely országok büntetőjoga a határozott tartamú szabadságvesztésen kívül az életfogytig tartó szabadságvesztésről is rendelkezik és életfogytig tartó szabadságelvonást tesz lehetővé. Ez tipikusan büntetésként, de intézkedés formájában is előfordulhat.

II/1. Az intézkedési formára példaként lehet említeni – többek között – a német biztonsági őrizetet és a svájci őrizetet, továbbá az új magyar Btk. kényszergyógykezelését.

II/1.1. A német büntetőjogban a biztonsági őrizet (Sicherungsverwahrung) mint intézkedés a társadalom védelmét szolgálja a nagy veszélyességű, visszaesésre hajlamos, megrögzött bűnözőkkel szemben. Az intézkedésnek többféle variánsa került bevezetésre, a klasszikus esetkörökön kívül 2002-ben a fenntartásos biztonsági őrizet elrendelése vált lehetővé. 2004-ben vezette be a német törvényhozó az utólagos biztonsági őrizetet a szabadságvesztés végrehajtásának vége előtt.

A biztonsági őrizeti elhelyezés tartamáról rendelkező német Btk. 67d § (3) bek. értelmében a 10 évi elhelyezés végrehajtásakor a bíróság az intézkedés megszüntetését csak akkor mondhatja ki, ha nem áll fenn az a veszély, hogy az elhelyezett hajlama/megrögzöttsége következtében jelentős súlyú bűncselek-

²³ Kazneni zakon Narodne novine 125/11 (A szerb és a horvát Btk. idézett szövegének magyarra fordításáért köszönettel tartozom Juhász Zsuzsanna és Heka László szegedi docens kollegáknak.)

ményeket követne el, amelynek révén az áldozat lelkileg vagy testileg súlyosan sérül.²⁴ A német büntetőjogban a biztonsági őrizet tartamára vonatkozó említett szabályozás révén ez az intézkedés gyakorlatilag és eredményében lehet(ett) akár életfogytig tartó is, vagyis a veszély meglétére hivatkozással a tartam korlátlanul meghosszabbítható (volt).

Az Európai Emberjogi Bíróság 2009 végi határozata²⁵ nyomán az utólagos biztonsági őrizet intézménye jelentősen beszűkült. A német büntetőjog a biztonsági őrizetet visszamenőleges hatállyal vezette be, azaz a már kiszabott büntetésekhez utólag fűzte hozzá. Ehhez a pszichikailag zavart, erőszakos tettesek gyógyításáról (terápiájáról) és elhelyezéséről szóló törvény²⁶ is kapcsolódott, amely 2011. január 1-én lépett hatályba. E szerint a büntetéseket azért nem lehet hosszabb ideig biztonsági őrizetben elhelyezni, mert a visszaható szigorítás tilalmát a biztonsági őrizet jogában is figyelembe kell venni (ThUG 1 § I.). Az elmúlt év elején a strasbourgi bíróság általában véve is egyezmény-sértőnek minősítette a német (bajor) megoldást, mert a biztonsági őrizet utólag meghosszabbítható volt, illetve nem állt fenn kielégítő kauzális összefüggés a konkrét esetben a nemi erőszak miatti elítélés és a későbbi prevenció célú elhelyezés között. Így a fogvatartási (Egyezmény 5. cikk) és a büntetési elvek (Egyezmény 7. cikk) is sérültek.²⁷

A német szövetségi Alkotmánybíróság 2. szenátusa időközben meghozta 2011. május 4-i ítéletét²⁸, amely a biztonsági őrizet egész rendszerét alkotmányellenesnek, a német alaptörvénnyel nem összeegyeztethetőnek (unvereinbar) találta, és a törvényhozót arra utasította, hogy legkésőbb 2013. május 31-ig e joganyag átfogó újraszabályozását végezze el.²⁹

II/1.2. A svájci jogban az életfogytig tartó őrizetre (Verwahrung) vonatkozóan található szabályozás az alkotmányban és a Btk.-ban is. A svájci alkotmány 123a cikke szokatlan normatív részletességgel rendelkezik erről a kérdéskörrel.³⁰ A svájci idézett alkotmányi rendelkezésre figyelemmel a svájci

²⁴ STREE, W. – KINZIG, J. 2010. 1026. p. (Ij. 3.); NAGY, F.: Gondolatok a veszélyes visszaesők biztonsági őrizetéről. In: NAGY, F.: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Budapest 2005. 288–292. p. A biztonsági őrizetre ítélesek száma a németeknél 1965-ben 213 főt és a végrehajtásban elhelyezettek száma 1430-at tett ki. Ugyanezen adatok 1995-ben 45 és 183; 2005-ben 75 és 350; 2010-ben pedig 101 és 536 volt. Vö. SCHÖCH, H.: Sicherungsverwahrung im Übergang. Neue Kriminalpolitik (NK), 2012/2. 48. p.

²⁵ Case of M. V. Germany, Judgment of 17 December 2009, no. 19359/04

²⁶ Gesetz zur Therapie und Unterbringung psychisch gestörter Gewalttäter (ThUG Therapieunterbringungsgesetz) vom 22.12.2010

²⁷ SCHÖCH, H. 2012. 49. p. (Ij. 23.); Vö. JAKAB, A.: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. Budapest, 2011. 206. p.

²⁸ Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 4.5.2011. Vö. SCHÖCH, H. 2012. 50–52. p. (Ij. 18.)

²⁹ STEINHILBER, B.: Mord un Lebenslang. Baden-Baden, 2012. 255. p.

³⁰ 123a cikk (1) Ha egy szexuális vagy erőszakos büntetést a bírósági ítélet meghozatalához szükséges szakvéleményekben különlegesen („extrém”) veszélyesnek és olyannak minősítenek, akinek az állapota nem kezelhető, akkor az élete végéig őrizetre kell ítélni az ismételt és nagy bűnelkövetési veszély miatt. Az idő előtti szabadon bocsátás vagy átmeneti szabadon bocsátás nem engedhető meg. (2) Csak, ha új tudományos eredmények igazolják, hogy a bűnelkövető gyógyítható és ezért már nem jelent veszélyt a társadalomra, akkor készíthetők róla új szakvélemények. Ha a bűnelkövető őrizetét ezeknek az új szakvéle-

büntetőjogban a Btk. új Általános Részében intézkedésként szabályozott őrizet helyettesít két korábbi, jogban hatályos őrizeti formát, a szokásszerű büntettek őrizetét (régi 42. cikk) és a szellemileg abnormálisok őrizetét [régi 43. cikk 1. pont (2) bek.]. Az őrizet új intézkedéssel átfogott célcsoportja részleteiben jelentősen különbözik a korábbi őrizeti formák által átfogott célcsoporttól. Ugyanakkor a korábbi joghoz hasonlóan az új intézkedés, az őrizet elrendelése azon büntettekre korlátozódik, akikben nagy kockázat rejlik további súlyos büntettek elkövetésére. Az őrizet fókuszában továbbra is a „minden valószínűséggel az élet számára elveszett emberek” állnak, miként egy 1918-ból származó hivatalos indokolás megfogalmazásában szerepel.³¹

A jelenleg hatályos svájci Btk. 64. (1 bis) cikke értelmében a bíróság életfogytig tartó őrizetet rendel el, ha a büntetett az ehelyütt felsorolt súlyos (pl. gyilkosság, szándékos emberölés, súlyos testi sértés, rablás, szexuális erőszak) bünteteket követte el, és ha a következő előfeltételek teljesülnek:

- A büntetett a büntetést más személy fizikai, pszichikai vagy szexuális integritását különösen súlyosan csorbította vagy csorbítani akarta.
- A büntetettnél fennáll annak a nagy valószínűsége, hogy a felsorolt bűncselekmények egyikét újból elköveti.
- A büntetett tartósan nem gyógyíthatóként sorolják be, mivel a kezelés hosszú időn át nem ígér eredményt.

Az életfogytig tartó őrizet elrendelése tehát több kumulatív feltételhez kötött. Az egyik az elrendelést megalapozó bűncselekmény súlyára vonatkozik. A másik a súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a következő három előfeltétel együttes meglétét követeli meg. Az a) pont alatti előfeltétel a bűncselekménnyel más személy integritásának különösen súlyos sértése, illetve erre irányuló szándéka. A b) alatti előfeltétel a büntetett legális prognózisát érinti: nagy a valószínűsége, hogy újból olyan bünteteket követ el, mint az elrendelést megalapozó bűncselekmény(ek). A c) alatti előfeltétel a büntetett esetében az eredményt nem ígérő, tartósan nem gyógyítható állapota.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása megelőzi az intézkedési őrizetet. A szabadságvesztésből történő feltételes szabadon bocsátás rendelkezései nem alkalmazhatóak az őrizetre.³²

A svájci Btk. új általános részének 64c) cikke szabályozza az életfogytig tartó őrizetből való elbocsátás vizsgálatát és a feltételes elbocsátás kérdéseit.³³

---

ményeknek az alapján megszüntetik, a hatóság felelősséggel tartozik az ismételt bűnelkövetés esetén. (3) Minden, szexuális vagy erőszakos büntetésre vonatkozó szakvéleményt legalább két, egymástól független, tapasztalt szakember készíti, akik az értékelés során minden, a megítéléshez szükséges alapelvet figyelembe vesznek. Vö. JAKAB, A. 2011. i. m. 206. p. (Ij. 26.); LÉVAY, M.: A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre. Pázmány Law Working Papers, 2011/24. 9. p.; SZOMORA, Zs.: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban. Pázmány Law Working Papers, 2011/29. 7. p.

³¹ Vö. BAECHTOLD, A.: *Strafvollzug*. 2. Aufl. Bern, 2009. 290–291. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 292–295. p. (Ij. 23.)

³² NIGGLI, M. A. 2011. 34–36. p. (Ij. 4.)

³³ Vö. NIGGLI 2011. 36–37. p. (Ij. 4.)

II/1.3. A német és a svájci intézkedési szabályozás mellett meg kell említeni a magyar új büntető kódex szerinti kényszergyógykezelés intézményét, amely szerint 2013. július 1-től ismét határozatlan tartamúvá válik. Ennek megfelelően a kényszergyógykezelést akkor kell megszüntetni, ha „szükségessége már nem áll fenn” [új Btk. 78. § (2) bekezdés], vagyis akár a kényszergyógykezelt élete végéig is szükséges lehet ezen intézkedés foganatosítása. Ezáltal az új szabályozás emberi jogi szempontból és törvényességi megfontolásból is joggal kifogásolható.

II/2. Az *életfogytig tartó szabadságvesztés* meghatározó szankcióformája a *büntetéskénti* szabályozás. Ezzel kapcsolatban két előzetes, elvi jelentőségűnek is tekinthető megjegyzést szabadjon tenni. Az egyik: a hatályos magyar Btk. miniszteri indokolása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetési forma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem minősíthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és a szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. A határozatlan szabadságvesztés esetében ugyanis döntően a végrehajtási szervektől/hatóságoktól függ a szabadlábba helyezés.³⁴

A másik megjegyzés az *életfogytig tartó szabadságvesztés értelmezésével* függ össze. Hosszú időn át az az értelmezés vált széles körben elfogadottá, amely szerint a szó szerinti elnevezéstől eltérően ez a büntetési forma „főszabályként” nem jelent az elítélt élete végéig tartó fogvatartást, hanem a törvényben meghatározott büntetési időtartam letöltését követően lehetőség adódhat az elítélt feltételes szabadon bocsátására. Az utóbbi időszakban azonban változóban van az előbbi interpretáció: az életfogytig tartó szabadságvesztés – ezen újabb értelmezés szerint – az elítélt élete végéig tart(hat), és ennek megfelelően kizárható az elítélt korábbi szabadulásának a lehetősége. Ez persze összefügg azzal, hogy válságos, létbizonytalansággal járó időszakban lecsökken az emberi jogok tisztelete. Ez tükröződik a strasbourgi bíróság újabb ítélezési gyakorlatában is. E szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés, akár a tényleges életfogytiglani büntetés – önmagában – nem sérti az Európai Emberjogi Egyezmény 3. cikkét, vagy bármely idevonható egyezményi rendelkezést. Mindazonáltal az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, amely nem enyhíthető, így megfosztja az elítéltet a szabadlábba helyezés bármely lehetőségétől, felvetheti az Egyezmény 3. cikkének (kínzás, embertelen, megalázó büntetés tilalma) megsértését. Vagyis „de jure” és „de facto” egyaránt kell, hogy létezzen az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadulásnak tényleges lehetősége és gyakorlata is.³⁵

³⁴ Vö. FÖLDVÁRI, J.: Magyar büntetőjog általános rész. 6. átdolgozott kiadás. Budapest, 2002. 256. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 177. p. (Ij. 3.); NAGY, F.: A magyar büntetőjog általános része. 2. kiadás. Budapest, 2010. 277. p.

³⁵ Vö. TÓTH, M.: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közöny, 2012/6. 268–272. p. Hazánkból Törköly Tibor, életfogytig tartó szabadságvesztésre és ennek keretében 40 évi büntetésre elítélt fordult a strasbourgi bírósághoz az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt, azonban a bíróság határozatában nem ítélte egyezményesértőnek a magyarországi ítéletet. Vö. Tibor Torkoly v. Hungary – 4413/06 [2011] ECHR 702 (5 April 2011).

A Vinter és társai v. Egyesült Királyság ügy alapján az alábbi következtetéseket vonta le Lévay Miklós: (I) Önmagában sem a kötelező, sem a bíró mérlegelésén alapuló tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem veti fel az Egyezmény 3. cikk sérelmét. (II) Külön és eltérő mérce alapján kell megítélni, hogy egy szabadságvesztés-büntetés már a kiszabáskor vagy a fenntartása során sérti-e a 3. cikkben szereplő tilalmat. (III) A büntetés kiszabáskor durván aránytalan büntetés jelenthet embertelen, megalázó büntetést és ezáltal sértheti a 3. cikket. (IV) A büntetés kiszabáskor nem durván aránytalanoknak tekinthető tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén is felmerülhet a 3. cikk sérelme, amennyiben: a panaszos fenntartott szabadságvesztésének már nincs legitim büntetéstan alapja, illetve a büntetés nem mérsékelhető sem de jure, sem de facto.³⁶

A legtöbb európai ország büntetőjoga az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szabályozza, vagy a halálbüntetés eltörlését követően bevezette. Ez utóbbi a jellemző számos volt szocialista ország, mint például Bulgária, Lengyelország, Csehország büntetőjogára. Szlovénia 2008-ban vezette be az életfogytig tartó szabadságvesztést.³⁷ Magyarországon ennek a büntetési formának hagyománya volt és van, rendelkezett róla az 1843-ik évi büntető javaslat után az 1878-ik évi Csemegi kódex. Hasonlóképp fenntartotta a Bt. is a halálbüntetés mellett. Az 1961. évi Btk. eredetileg mellőzte, de az 1971. évi 28. sz. tvr. újból bevezette ezt a büntetési változatot, amelyet az 1978-ik évi – jelenleg hatályos – Btk.³⁸, de a 2012. évi új Btk. is átvett.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés a továbbiakban több (al)szempont/ismérv alapján csoportosítható. Ezen ismérvek köréből a leginkább meghatározó az előírt büntetéstartam letöltése utáni feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, vagy kizártsága, azaz a tényleges életfogytiglani büntetés.

II/2.1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről rendelkező európai országok többségének büntetőjoga *lehetőséget* biztosít meghatározott tartamú büntetés-végrehajtás utáni *feltételes szabadulásra* vagy legalábbis *felülvizsgálatra*. Az előírt letöltendő minimumtartam eléggé vegyes képet, nagy ingadozást mutat. Az átlagosnál alacsonyabbnak minősíthető a belga büntetőjogban a 10 évi (visszaesőknél 14 évi), a dánoknál és a finneknél a 12 évi előírás. Átlagosnak általában a 15, 20, 25 év tekinthető: 15 év előírása szerepel az osztrák, a német, a svájci büntetőjogban. A 20 évi meghatározás található a görög, a román, a cseh büntetőjogban. 25 év a lengyel, az orosz, a szlovén büntetőjogban fordul elő. Az olaszoknál speciális szabály érvényesül a 26 év megjelölésével. Felbukkan a 30 évi szabály is az észteknel, az angoloknál, a franciáknál.³⁹ Ismeretesen a jelenleg hatályos magyar Btk.-ban, amennyiben a bíróság az ítéletben rögzíti a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idő-

³⁶ Lévay, M.: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata (JeMa)*, 2012/3. 76. p.

³⁷ Vö. Vig, D. 2009. i. m. 42–43. (lj. 17.); DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1589. p. (lj. 5.)

³⁸ Vö. NAGY, F. 2005. i. m. 175–176. p. (lj. 3.)

³⁹ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1583–1588. p. (lj. 5.)

pontját, akkor az elévülő bűncselekmény(ek) esetében „legalább húsz évben”, az el nem évülő bűncselekményi körnél pedig „legalább 30 évben” határozza azt meg (Btk. 47/A §). A 2012. évi új magyar Btk.-ban „legalább 25, legfeljebb 40 év” szerepel (új Btk. 43. §).

II/2.2. A *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés* (vagyis a szabadulás reményének kizárása) ismert például az angol és walesi⁴⁰, az olasz,⁴¹ a francia⁴² büntetőjogban, továbbá a magyar hatályos és az új Btk.-ban egyaránt.⁴³

Néhány európai ország büntetőjoga az életfogytig tartó szabadságvesztésből csak a kivételes, a kegyelem útján történő szabadlábra helyezést, illetve annak kizárását ismeri. Ebbe a kivételes esetkörbe tartozik *Litvánia*,⁴⁴ továbbá Ciprus, Hollandia és Svédország.

A vizsgált három ország közül *Cipruson* 1992-ig az életfogytig tartó szabadságvesztések – a börtön szabályzataik alapján – legfeljebb 20 éves tényleges elzárást jelentettek, és ezután a jó magaviseletű elítélteket szabadították. 1992-ben azonban a ciprusi Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek minősí-

⁴⁰ Vö. VAN ZYL SMIT, D.: *Taking Life Imprisonment Seriously*. The Hague (et al), 2002. 131-134. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 186-187. p. (Ij. 3.); Vig, D. 2009. i. m. 40-42. p. (Ij. 17.); Lévy, M. 2012. i. m. 74-75. p. (Ij. 35.)

⁴¹ Az olasz Btk. 176. cikke általános szabályként lehetővé teszi az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés esetén a 26 év utáni feltételes szabadlábra bocsátást. Azonban speciális szabály vonatkozik a szervezett bűnözés/maffia tevékenységgel összefüggésben, illetve terrorizmus miatt szabadságvesztésre ítéltre, amennyiben nem együttműködőek a hatóságokkal. Az ilyen elítéltek feltételes szabadságra nem helyezhetők, így életük hátra lévő részét börtönben fogják letölteni. Vö. *Italianisches Strafgesetzbuch. Codice penale italiano*. Bozen, 1995. 38-40. p.; JAKAB, A. 2011. i. m. 207. p. (Ij. 26.)

⁴² A francia *Code pénal* külön rendelkezik a büntetésekre kiszabható büntetésekről. A büntettek esetén a szabadságvesztés-büntetés minimuma 10 év, de a Btk. 131-1. cikke szabályozza a 15, a 20, a 30 évig terjedő, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztést. A francia Btk. 131-36-1 cikke értelmében, ha valakivel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést szabnak ki, az esküdtszék dönthet úgy, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját nem határozza meg, azaz időbeli korlát, behatárolás nélkül hagyja. De ilyen esetben is fenntartják a jogot, hogy a büntetés-végrehajtási bíróság 30 év elteltét követően felülvizsgálja ezt a döntést. A francia Btk. 221-3. cikke szerint a biztonsági periódus (la période de sûreté) a hosszú időtartamú szabadságvesztés első időszaka, amely alatt az elítélt nem részesülhet kedvezményekben. Ezeknek a kedvezményeknek a köre a Btk. 132-23. cikkben található. Ha az áldozat/sértett 15 év alatti és a cselekmény előtt vagy azzal egyidejűleg a sérelmére nemi erőszakot, kínzást, kegyetlenséget követ el a büntettes, vagy hivatalos személyként követi mindezt el, az esküdtszéknek lehetősége van arra, hogy speciális határozatot hozzon. Ez a határozat kétféle lehet. Egyrészt azt, hogy a biztonsági periódust maximum 30 évben állapítja meg. Másrészt, mivel életfogytiglan büntetés kiszabásáról van szó, arról dönt az esküdtszék, hogy a 132-23 cikkben biztosított intézkedések bármelyikét kizárhatja. Abban az esetben, ha a büntetés meg/átváltoztatására kerül sor, feltéve, hogy a kegyelmi rendelkezés másként nem határoz, akkor a biztonsági periódus tartama megegyezik azzal a büntetéssel, amely a kegyelmi intézkedésből hátravan. Vö. *Das französische Strafgesetzbuch. Code pénal*. Freiburg im Br. 1999. 27., 44. p.; Le Service Public de la Diffusion du Droit <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20121206> (letöltési ideje: 2012. október 25.) (A francia Btk. idézett szövegének magyar nyelvre fordításáért köszönettel tartozom Gácsi Anett szegedi tanársegéd kolléganőnek.)

⁴³ Hatályos magyar Btk. 47/A § (1) és (3) bekezdés, illetve új Btk. 42. §

⁴⁴ Vö. DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585 p. (Ij. 5.)

tette az említett börtönszabályzatokat, rámutatva, hogy az „életfogytig tartó szabadságvesztés helyes értelmezés szerint az elítélt élete végéig tart”, s az új, 1996-ban elfogadott végrehajtási rendelkezések ennek megfelelően ki is zárták az elítéltek jó magaviselet miatti korábbi szabadulásának lehetőségét. 1996-tól kezdve tehát az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték csak – a legfőbb ügyéssel egyetértésben gyakorolt – a köztársasági elnöki kegyelem esetén szabadulhattak/szabadulhatnak.⁴⁵

A *hollandoknál* a korábbi jogi helyzet szerint az életfogytiglani büntetés kegyelem útján maximum 30 évi szabadságvesztésre volt átváltoztatható, amelyből a 2/3 rész letöltése után vált lehetővé a szabadulás.⁴⁶ A holland kegyelmi törvény alapján az uralkodó két okból adhat kegyelmet. Az első olyan körülményre vonatkozik, amelyet a bírósági döntésnél nem, vagy nem megfelelően vettek figyelembe, és amelynek következtében ezen körülmény ismerete más büntetés kiszabását tette volna lehetővé, vagy a büntetést egyáltalán nem szabták volna ki. A másik ok szerint, ha hitelt érdemlően bizonyítják, hogy a bíró(ság)i határozat végrehajtása vagy annak folytatása a büntetőjoggal elérni kívánt célok egyikét sem szolgálja. Az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítéltekre vonatkozóan azonban a holland igazságügy-miniszter 2004-ben ki nyilvánította, hogy a kegyelem intézménye rájuk nem vonatkozik, esetükben nem létezik, és hogy az életfogytiglani büntetés egyszerűen az élet hátralévő részét jelenti. Ezt követően ez a nézet a holland kormány által is támogatottá vált, amit az a tény is alátámaszt, hogy az a három büntetett, akiket az 1980-as években ítélték életfogytiglanra, még nem szabadultak. A holland bírúk is az életfogytiglani börtönbüntetést végleges/állandó elzárásnak tekintik, és ezáltal kizárják ebben a körben a kegyelem intézményének a létezését. A holland legfelsőbb bírói fórum szintén ezt az álláspontot képviseli: egy 2006. márciusi esetben úgy tekintette, hogy a bíró(ság) az életfogytig tartó börtönbüntetés kiszabásával az elítélt társadalomba való visszatérését kívánja megakadályozni.⁴⁷ A jelenlegi holland „megoldás” – megítélésem szerint – jogállaminak nem nevezhető, pontosabban a jogállamiság eszméjével össze nem egyeztethető sajátossága, hogy a kegyelem lehetősége kizárásának valójában nincs törvényi alapja. Így egy életfogytig elítélt csak a kriminálpolitika jövőbeni lényeges változásában bizakodhat, vajmi csekély reménnyel.

A *svédek*nél a szabadságvesztés-büntetés tartama a Btk. 26. fejezetének 1. §-a szerint 14 naptól – „általános” szabályként – 10 évig terjed. Halmazati büntetesként a szabadságvesztés-büntetés maximuma 14 évre, visszaesés esetében 18 évre emelkedik. A svéd Btk. ugyancsak ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést. Ezzel összefüggésben a minimálisan letöltendő időtartam-

⁴⁵ TÓTH, M. 2012/6. i. m. 268. p. (lj. 34.)

⁴⁶ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585 p. (lj. 5.)

⁴⁷ NOORDUYN, C.: Life is life in the Netherlands. IBA Legal Practice Division – Criminal Law Committee Newsletter, September 2008. 12–15. p.; Vö. Jakab, A. 2011. i. m. 207. p. (lj. 26.)

ról azonban nincs törvényi szabályozás, így az határozatlannak tekinthető. Lehetőség van azonban arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést az Örebro Kerületi (District) Bíróság az elítélt kérelmére határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésre változtassa át. Az így átváltoztatott büntetés a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés maximumáig terjedhet.⁴⁸

II/2.3. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásával kapcsolatban *további különbség* tehető a szerint, hogy az adott ország büntetőjogi szabályozása alapján *kötelező* vagy *mérlegelésen alapuló* ennek a büntetésnek az *elrendelése*. Példaként a *magyar* büntető törvényi rendelkezések nevezhetők meg a jelenleg hatályos kódexben és az új érvényes Btk.-ban, amelyek egyaránt tartalmazzák mind a két megoldást.⁴⁹

Kötelező az életfogytiglani szabadságvesztés elrendelése a legszigorúbb halmazati szabályokra,⁵⁰ illetve a legszigorúbb bűnisméltési rendelkezésekre figyelemmel.⁵¹ Számos bűncselekmény büntetési tétele vagylagosan rendeli büntetni az életfogytiglani a 10 évtől 20 évig tartó szabadságvesztés mellett, mint például a szándékos emberölés minősített eseteinél.⁵²

Az előbbi esetektől megkülönböztetendő az a Btk.-beli rendelkezés, amely szerint az ismételt életfogytiglani büntetésre ítézés esetén az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra.⁵³

⁴⁸ Vö. CORNILS, K. - JAREBORG, N.: Einführung in das schwedische Kriminalgesetzbuch. Max-Planck Institut házikiadványa. Freiburg im Br. (é. n.) 24–25. p.; DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585–1586. p. (lj. 5.); <http://www.kriminalvarden.se/en/Other-languages/Sanctions/>

⁴⁹ A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi alkotmányosságával kapcsolatban terjedőben van az a nézet, hogy az Alaptörvény a IV. cikkének (2) bekezdésében deklarálja ennek a büntetésnek az alkotmányosságát, így alkotmánybírói vizsgálat tárgya nem lehet. Ez a nézet – megítélésem szerint – ebben a formában nem állja meg a helyét. Egyrészt az Alaptörvény III. cikke tiltja a kínzást, az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Alaptörvény II. cikke pedig rögzíti az emberi méltóság sérthetlenségét és minden ember emberi méltósághoz való jogát. Vagyis felmerülhet az Alaptörvény említett rendelkezései közötti ellentmondás. Másrészt kollízió keletkezhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és gyakorlata, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye és bírósági gyakorlata között (is). A strasbourgi bíróság idevonatkozó értelmezéséből ugyanis az vezethető le, hogy a tényleges életfogytiglani esetén is léteznie kell felülvizsgálatnak, a szabadulás lehetőségét vizsgáló mechanizmusnak de jure és de facto egyaránt. Amennyiben ennek hiánya folytán a magyar szabályozás és gyakorlat egyezményesértőnek bizonyul(na), úgy egyúttal alkotmányellenesnek is tekintendő, és biztosítani kell a nemzetközi jog, illetve a magyar jog összhangját. Vö. Lévy, M. 2012. i. m. 77–78. p. (lj. 35.); Vö. Alaptörvény Q cikk (2) bekezdés: „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”

⁵⁰ Hatályos magyar Btk. 85. § (4) bekezdés, illetve új Btk. 81. § (4) bekezdés.

⁵¹ Hatályos magyar Btk. 97/A § (1) bekezdés, illetve új Btk. 90. § (2) bekezdés.

⁵² Hatályos magyar Btk. 166. § (2) bekezdés, illetve új Btk. 160. § (2) bekezdés.

⁵³ Hatályos magyar Btk. 47/C § (2) bekezdés, illetve új Btk. 45. § (8) bekezdés.

Adatok és gondolatok az európai börtönnépességről

I. Az európai országok között a fogvatartotti rátákat tekintve – a nemzetközi szakirodalomra⁵⁴ is figyelemmel – a következő csoportosítás adható:

- *Alacsony fogvatartotti rátájúak* esetében ez a – százezer lakosra vetített – börtönnépességi mutató 80-ig terjed. A 2011–2012-es adatok alapján e kategóriába sorolható – az ún. miniállamokon kívül – Szlovénia (64), Svájc (76), a skandináv államok, így Dánia (74), Finnország (59), Norvégia (73), Svédország (70) és a legalacsonyabb rátájú Izland (47).
- Az *átlagos rátájú* országok csoportjában a ráta 81-től 100-ig terjed. Ide sorolható nyugat-európai ország például Írország (98), Németország (83), Belgium (100) és Hollandia (87).
- *Magas*, 101 és 150 közötti volt a ráta Ausztriában (104), Cipruson (112), Franciaországban (102), Olaszországban (109), Görögországban (111), Portugáliában (127), Spanyolországban (150), továbbá néhány kelet-közép-európai országban: Bulgáriában (146), Romániában (149), Horvátországban (115).
- A negyedik csoportba tartozó országok rátája *nagyon magas*, 150-et meghaladó, de nem lépi túl a 200-as fogvatartotti rátát. A rendelkezésre álló adatok alapján ide sorolható Anglia és Wales (154), Szerbia (154), Törökország (168) és Magyarország (173).
- Végül még egy *extrémnek* minősíthető országcsoport nevezhető meg, amely kizárólag kelet-(közép-)európai országokat foglal magában. Ezen országokban a fogvatartotti ráta kétszerese, illetve háromszorosa a nyugat-európai átlagnak. Ide tartozik Csehország (221), Lengyelország (220), a balti államok: Észtország (252), Lettország (304), Litvánia (314), továbbá Ukrajna (336), Fehéroroszország (438) és végül Oroszország az élvonalas (508) fogvatartotti rátával.⁵⁵ (Lásd táblázat.)

⁵⁴ Vö. KENSEY, A. – TOURNIER, P.: Prison population inflation, overcrowding and recidivism: the situation in France. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7/1999. 108. p.

⁵⁵ Christie szerint a két nagyhatalom kölcsönösen bátorítja egymást, aminek súlyos következményei vannak az iparilag fejlett világ más országaiban is. Amikor az Egyesült Államok drasztikusan szakít a korábbi normákkal, amelyek arra vonatkoztak, hogy mit lehet megtenni a lakosság egy részével, és mit nem, Oroszország pedig visszatér az egyszer már meghaladott rossz normákhoz, akkor veszélybe kerül a börtönpopuláció iparilag fejlett országokban még éppen elfogadható méretére vonatkozó követelmény. Új hivatkozási keret teremődik, aminek következtében a nyugat-európai országok többsége egyre nehezebb helyzetbe kerül, ha fenn akarják tartani viszonylag enyhe, vagy legalábbis nem szigorú büntetéspolitikájukat. Kelet-Európa országai pedig felbátorodva követhetik a két legszigorúbb büntetéspolitikát alkalmazó vezető világhatalom példáját. CHRISTIE, N.: Büntetésipar. Budapest, 2004. 80–92., 115. p.

Fogvatartotti ráta az európai országokban (1995–2012)

Ország	1995	1997–1998	1999	2003–2005	2009–2010	2011–2012
Ausztria	85	85	85	106	103	104
Belgium	75	80	80	88	94	100
Bulgária	110	140	145	143	120	146
Ciprus	30	35	40	50	83	112
Csehország	190	215	225	190	208	221
Dánia	65	65	65	70	71	74
Észtország	270	320	310	339	265	252
Fehéroroszország	–	505	575	532	385	438
Finnország	60	55	45	71	60	59
Franciaország	95	90	90	91	96	102
Görögország	55	55	70	82	102	111
Hollandia	65	85	90	123	94	87
Horvátország	55	45	50	68	107	115
Izland	40	40	35	39	55	47
Lengyelország	170	145	145	209	217	220
Lettország	375	410	360	337	319	304
Litvánia	360	355	385	234	239	314
Magyarország	120	135	150	164	153	173
Nagy-Britannia	105	125	125	143	154	154
Németország	85	90	95	96	87	83
Norvégia	55	55	60	65	71	73
Olaszország	85	85	90	98	111	109
Oroszország	690	685	730	550	598	508
Portugália	125	145	130	125	108	127
Románia	200	200	220	180	131	149
Spanyolország	105	110	110	141	165	150
Svájc	80	90	85	81	79	76
Svédország	65	60	60	81	78	70
Szlovákia	150	140	125	165	172	203
Szlovénia	30	40	50	56	67	64
Törökország	80	95	100	95	164	168
Ukrajna	–	415	430	416	330	336

Forrás: <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/>; Eurostat: *Statistics in focus*, 36/2009.

A táblázatban szereplő adatok alapján megállapítható, hogy az utóbbi több mint 15 év során a fogvatartotti ráta a legtöbb európai államban emelkedett. Fokozatos és folyamatos kisebb, illetve közepes mérvű növekedés figyelhető meg Angliában, Belgiumban, Franciaországban, Görögországban, Lengyelországban, Olaszországban. Ez jellemző a magyar ráta alakulására is, a legutóbbi rendelkezésre álló adat már nem 173-at, hanem 177-et jelez. Különösen erőteljes volt a növekedés a 2000-es évek közepétől Szlovákiában, majd 2008 után Ciprus, Horvátország és Törökország esetében. A fogvatartotti ráta hullámozása, ingadozása a

jellemző Portugáliában, Romániában és Spanyolországban. Hollandiában a 2000-es évek közepétől csökkenő tendencia mutatható ki.⁵⁶ Csökkenés tapasztalható Észtország esetében is, de ez nagyon relatív, mert a 300 fölötti fogvatartotti ráta a legutóbbi időszakban 252-re mérséklődött, vagyis így is az extrém magas rátájú csoportban található ez az ország.

II. A fogvatartotti ráták változásait gyakran a megváltozott bűnözési mutatók közvetlen eredményének tekintik, különösen a politikusok és a gyakorlatban dolgozók. Ez a szemlélet valójában a legjobb esetben is leegyszerűsítő és távolról sem kielégítő magyarázat. Nincs ugyanis konzisztens összefüggés a változó bűnözési ráta és az elítélti, fogvatartotti ráta között. A nemzetközi összehasonlítás alapján nyilvánvaló, hogy a fogvatartotti ráta csupán egy faktoriall hitelesen és meggyőzően nem magyarázható, hanem különböző okok komplex kölcsönhatásának az eredménye. Különbséget lehet tenni a fogvatartotti rátát befolyásoló külső tényezők (lényeges társadalmi, politikai fordulat, változás, a gazdasági keretfeltételek változása) és a belső tényezők (a bűnüldözés rendszere és a kriminálpolitika) között, valamint az olyan faktorok között, amelyek ezen, előbb említett két rendszer között helyezkednek el és befolyásoló hatással rendelkeznek (közvélemény, politikai áramlatok, média).⁵⁷

A nemzetközi összehasonlító elemzésekre hivatkozó nézet szerint a magas fogvatartotti ráta a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség magas mértékével van kölcsönös összefüggésben. Ide kapcsolódóan fontos kérdés, hogy a lakosság részéről érzékelhető-e a punitív szemlélet, a média oldaláról pedig ennek a túllihegése, illetve a politikai döntéshozók „túlértékelő” magatartása.⁵⁸ Az ehhez kapcsolható skandináv magyarázási kísérlet értelmében azon államokban, ahol a társadalmi rétegek között nincs nagy különbség, alacsony a fogvatartotti ráta, azaz az „azonosak társadalma” kevésbé kész arra, hogy tagjait szigorú szankciókkal büntesse. Abban a társadalomban azonban, amelyben nagy távolság van a részcsoporthoz, ott a megbüntetés dominál, és az a „másokat”, illetve az alsó társadalmi rétegeket érinti. Továbbá éppen azokban az országokban magas a börtönnépességi ráta, amelyekben az emberek a legkevésbé bíznak saját országuk jogrendjében.⁵⁹

⁵⁶ Vö. NAGY, F.: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/1., BVOP, Budapest, 1990. 202–236. p.; FARKAS, Á.: Angolszász praktikizmus, kontinentális európai jogrendszer avagy kriminálpolitika holland módra. In: GÖNCZÖL, K. (szerk.): Büntetőpolitika, bűnmegelőzés Hollandiában. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1994. 22–27. p. [Kriminológiai Közlemények 50.]; NAGY, F. 2005. i. m. 349. p. (l. 3.)

⁵⁷ NAGY, F.: A börtönnépesség alakulását befolyásoló tényezők. In: NAGY, F. 2005. i. m. 341–359. p. (l. 3.); NAGY, F.: Az európai uniós országok fogvatartotti rátájának alakulásáról. Börtönügyi Szemle, 2005/3. 77–84. p.; NAGY, F. - JUHÁSZ, Zs.: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. Börtönügyi Szemle, 2010/3. 1–12. p., illetve Belügyi Szemle, 2010/12. 5–19. p.

⁵⁸ BAECHELTOLD, A. 2009. i. m. 306–307. p. (l. 30.)

⁵⁹ A finn Lappi-Seppälä, T. véleményét lásd DÜNKEL, F.: Gefangenenraten im internationalen und nationalen Vergleich. Neue Kriminalpolitik, 2010/1. 10. p., illetve NAGY, F. - JUHÁSZ, Zs. 2010. i. m. 12. p., illetve 18–19. p. (l. 55.)

Záró gondolati eszmefuttatás

Az elmúlt időszakban és jelenleg is válság, létbizonytalanság jellemzi az élet különböző területeit, így nem csupán a gazdasági, pénzügyi életet; érzékelhetően értékválság, erkölcsi válság is van, de a kriminálpolitika is válságban van. Ezzel is összefüggésben emelkedik a bűnelkövetések száma. Az összes regisztrált bűncselekmény száma Magyarországon 2009-ben megközelítette a 400 ezret (pontosan 394 034 volt). Ez az adat 2011-ben már 451 371.⁶⁰ Ezt a bűnözési helyzetképet a média jelentősen felnagyítja és torzítja. Így például egyes kereskedelmi tévécsatornák híradói nem a hagyományos értelemben vett különböző jellegű hírszolgáltatást végeznek, hanem baleseti, botrány- és bűnügyi krónikát nyújtanak. E jelenségnek alapvetően két irányban van hatása a lakosságra. Egyrészt megnő a bűnözéstől való félelem, másrészt szintén megnő a biztonság (közbiztonság, rend) iránti igény, akár a szabadság/emberi jogok korlátozásával is. Ezt a helyzetet és állapotot használja ki a politika, és ígéri, hirdeti a közbiztonságot, a rendet a szigorítások alkalmazásával a büntetőjogban is, diszfunkcionális hatással.

---

⁶⁰ Legfőbb Ügyészség: Bűnözés és Igazságszolgáltatás 2003-2011. Budapest, 2012.